ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XLII SECTIO FF 2-2024

ISSN: 0239-426X • e-ISSN: 2449-853X • Licence: CC-BY 4.0 • DOI: 10.17951/ff.2024.42.2.131-142

Amata, *Ancilla*, *Dewota*, *Elekta*, *Fides*… – od wartości do imienia i od imienia do wartości. O specyficznej grupie imion zakonnych tworzonych od apelatywów*

Amata, Ancilla, Dewota, Elekta, Fides… – from Value to Name and from Name to Value. About a Specific Group of Monastic Names

EWA ZMUDA
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7858-2643
e-mail: ewa.zmuda@uken.krakow.pl

Abstract. The article is a description and analysis of a group of the so-called appellate religious names, excerpted from the lists of nuns from 63 religious houses belonging to 10 different congregations (only houses where it is practiced to change one's name upon joining a religious order were taken into account). The analyzed names (30 units) are from the 17th and the first half of the 19th centuries. The anthroponyms discussed prove the uniqueness and specificity of religious names, even though there are much fewer of them than those selected from the collection of existing anthroponyms. The group of names described in the article confirms the openness of the set of religious anthroponyms (the creation of new units based on Latin appellatives allows for the continuous expansion of the monastic onomasticon). These names strictly belong to the social group in which they were created, they can be described as specific to monastic nomenclature, and most of them do not go beyond it, at the same time, reflecting the system of values that should be defined as specifically monastic.

Keywords: name, religious name, anthroponymy, religious anthroponymy

* Publikację tomu sfinansowano ze środków Instytutu Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UMCS. Wydawca: Wydawnictwo UMCS. Dane teleadresowe autora: Instytut Nauk o Zdrowiu UKEN, ul. Ingardena 4, Kraków, Polska; tel.: (+48) 12 662 66 00.

Abstrakt. Artykuł stanowi opis i analizę grupy imion zakonnych tzw. odapelatywnych, wyekscerpowanych ze spisów zakonnic z 63 domów zakonnych należących do 10 różnych zgromadzeń (uwzględniono tylko domy, w których praktykowana jest zmiana imienia przy wstąpieniu do zakonu). Przeanalizowane imiona (30 jednostek) zostały nadane między XVII a pierwszą połową XIX wieku. Omówione antroponimy świadczą o wyjątkowości i specyfice imiennictwa zakonnego, mimo iż jest ich znacznie mniej niż tych, które wybierane są ze zbioru istniejących antroponimów. Grupa opisanych w artykule imion potwierdza otwartość zbioru antroponimii zakonnej (kreacja nowych jednostek od apelatywów łacińskich pozwala na ciągłe poszerzanie onomastykonu zakonnego). Imiona te ściśle przynależą do grupy społecznej, w której powstały, można je określić jako właściwe nazewnictwu zakonnemu (i w większości nie wychodzą poza nią), jednocześnie odwzorowując system wartości, który należy określić jako specyficznie zakonny. Aksjologia życia zakonnego utrwalona w imionach odapelatywnych oscyluje głównie wokół wartości transcendentnych (uwzględniając chociażby obiekt, ku któremu kierowane są wartości i postawy), w mniejszym zakresie wartości humanistycznych.

Słowa kluczowe: imię, imię zakonne, antroponimia, antroponimia zakonna

Imiona osobowe są częścią tradycji prawno-obyczajowej każdego społeczeństwa. Przechowują elementy kultury duchowej i materialnej, odbijają system wartości i przemiany w mentalności ich członków (Malec, 2001, s. 7).

Imiona zakonne w sposób szczególny odbijają system wartości członków grupy, do której przynależą. Wszystkie pełnią osobliwą funkcję semantyczno-teologiczną, aczkolwiek istnieje wśród nich pewna grupa realizująca ją, można by rzec, prymarnie i która stanowić będzie przedmiot rozważań w niniejszym artykule.

Imię zakonne rozumiane jest jako szczególny typ imienia osobowego, jest to indywidualna nazwa osoby, nadawana w dorosłym życiu w momencie – najczęściej[1] – wstępowania do nowicjatu zakonnego przez władze zgromadzenia (w porozumieniu z osobą nazywaną lub bez porozumienia z nią)[2]. Imię zakonne pełni – jak każde imię – funkcję nominatywną, identyfikacyjną, ale także symboliczno-religijną[3] – stanowi symbol rozpoczęcia nowego życia oraz podkreśla duchowość nowicjuszki, a zatem imię zakonne ma wyznaczać kierunek postępowania i stanowić przedmiot kontemplacji (por. Zmuda, 2019a, s. 18 i nn.)[4]. Funkcja symboliczna może wystąpić również w przypadku nazewnictwa pozazakonnego, jednakże w zakonie warto podkreślić wyjątkową rangę, jaką przywiązuje się do symbolu-imienia. Znaczenie

[1] Rzadziej jest to już moment przekroczenia klauzury zakonnej lub dopiero moment ślubów, najczęściej jednak w większości zgromadzeń jest to obrzęd obłóczyn, rozpoczynający czas nowicjatu.

[2] Imiona zakonne są imionami wtórnymi (Sochacka, 2003, s. 245).

[3] Funkcja symboliczna przez M. Malec uważana jest za szczególną dla imion osobowych (Malec, 2004, s. 49). Badacze wskazywali także jako funkcję imion zakonnych funkcję impresywną, uzasadniając, że imiona zakonne „nazywają, aby oddziaływać, wspomagać procesy przemiany, dowartościowywać człowieka" (Sochacka, 2003, s. 246).

[4] Aktualny stan badań nad imiennictwem zakonnym można znaleźć w Zmuda, 2019a, s. 37–41 i 2021, s. 13.

teologiczne, jakie należy przypisać takiemu antroponimowi, powoduje, iż treść onimu[5] zaczyna odgrywać w życiu nazwanej[6] bardzo ważną rolę (poprzez wiarę, kontemplację, naśladownictwo, upodabnianie się itp.).

Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule uczyniono właśnie te jednostki spośród imion zakonnych, w których owo znaczenie teologiczne wydaje się prymarnym, onimy, stanowiące o wyjątkowości i specyfice imiennictwa zakonnego, czyli imiona utworzone od apelatywów. Spójrzmy jednak najpierw na najczęściej występującą genezę i motywację imion zakonnych.

Rozliczne badania potwierdzają[7], iż imiona zakonne motywowane są najczęściej innymi nazwami własnymi, a wśród nich największą grupę stanowią imiona odsyłające do świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego. A zatem bardzo często wybór imienia to przede wszystkim wybór wzoru osobowego i przeniesienie imienia do grupy imion zakonnych poprzez nadanie go nowicjuszce (w poszczególnych zgromadzeniach można odczytać z nadanych imion całe listy świętych i błogosławionych szczególnie czczonych w danym zakonie). Podobnie rzecz ma się z imionami o proweniencji biblijnej, które stanowią kolejną klasę imion będących źródłem dla imiennictwa zakonnego. Natomiast grupę najmniejszą stanowią imiona odapelatywne[8], które tworzone są od wyrazów pospolitych. Najczęściej podstawę tych jednostek stanowi łaciński apelatyw, a wybór podstawy podyktowany jest jej znaczeniem i związkiem z aksjologią chrześcijańską, a nawet węziej – aksjologią zakonną. Ten ostatni zbiór imion będzie stanowił przedmiot dalszych rozważań.

W celu wskazania imion zakonnych, których znaczenie teologiczne wysuwa się na pierwszy plan, została przeprowadzona analiza antroponimów z 63 domów zakonnych należących do 10 zgromadzeń zakonnych[9]. Objęto analizą onimy

---

[5] Przez treść onimu rozumiem tu jego znaczenie pozwalające na realizację wskazanej funkcji symboliczno-teologicznej, w tym np. znaczenie asocjacyjne. Na temat znaczenia nazw własnych zob. Kaleta, 2005, s. 25–28.

[6] Bądź nazwanego, w niniejszym artykule analizie poddano jednak jedynie żeńskie imiona zakonne.

[7] Na przykład wśród imion nadanych w zakonie karmelitanek bosych imiona odsyłające do świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego stanowią aż 76% wszystkich nadanych w zakonie imion, imiona biblijne 17%, a imiona odapelatywne to zaledwie 4% (Zmuda, 2019a, s. 79–81). Por. także analizy np. Ł.M. Szewczyk (2000).

[8] Przez zakonne imię odapelatywne rozumiem takie, które zostało utworzone od łacińskiego apelatywu na potrzeby wygenerowania nowej jednostki w nazewnictwie zakonnym (oczywiście wiele imion funkcjonujących w nazewnictwie świeckim ma również etymologiczne związki z łacińskimi apelatywami, natomiast one do imion zakonnych przeniesione są z nazewnictwa świeckiego i jako imiona zakonne znajdują się najczęściej w grupach imion motywowanych imionami świętych. Tu rozpatrywane są jedynie te, które są tworzone w zakonie i mają związki z aksjologią zakonną.

[9] Spisy imion opracowano częściowo na podstawie: M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1–3 (2004–2008), a częściowo w oparciu o kwerendę przeprowadzoną osobiście.

z następujących klasztorów[10] (w nawiasie po nazwie zakonu podane zostaną miejscowości będące siedzibą funkcjonowania domów, których imiennictwo zostało objęte analizą): klaryski (Gniezno, Kalisz, Śrem, Bydgoszcz, Chęciny i Stary Sącz), karmelitanki bose (też karmelitanki dawnej obserwancji) (Poznań, Warszawa, Kraków – dwa domy, Lublin, Wilno, Dubno, Lwów), norbertanki (Bolesławiec, Łęczyca, Strzelno, Płock), augustianki (Kraków), dominikanki (też dominikanki tercjarki) (Poznań, Piotrków, Sochaczew, Kraków – dwa domy, Lwów, Płock), wizytki (Warszawa, Kraków, Lublin, Wilno), bernardynki (Kalisz, Poznań, Warta, Wieluń, Łowicz, Praga, Przasnysz, Warszawa, Drzewica, Kraków – trzy domy, Lublin, Brześć Litewski, Kowno, Słonim, Wilno), benedyktynki (też benedyktynki sakramentki) (Drohiczyn, Łomża, Lwów – dwa domy, Warszawa, Radom, Kowno, Kroże, Wilno, Mińsk, Nieśwież, Słonim), duchaczki (Kraków), cysterki (Ołobok, Owińska, Kimbarówka). W badaniach pominięto te, w których nie funkcjonuje praktyka zmiany imienia. Omówione spisy imion zakonnic zostały uzupełnione jednostkami pozyskanymi z kwerendy przeprowadzonej osobiście w latach 2014–2018 w krakowskich domach zakonnych (karmelitanki – trzy domy, augustianki, dominikanki, prezentki). Analiza objęła onimy zakonne nadawane w wiekach od XVII do końca pierwszej połowy XIX wieku. Zgromadzono w sumie 3836 imion zakonnych, z których następnie wyodrębniono formy oparte na apelatywach.

W zgromadzonym zbiorze antroponimów jedynie 92 to imiona odapelatywne, co stanowi zaledwie 2,3%. Potwierdza to fakt, iż pod względem genezy i motywacji jest to grupa najmniejsza w onomastykonie zakonnym w badanym okresie. Z perspektywy analizy językoznawczej jest to klasa jednak bardzo znacząca – ze względu na fakt, iż imiona te, po pierwsze, występują w większości zakonów praktykujących zmianę imienia; po drugie, to jedyne jednostki niewskazujące na wzorzec osobowy (jak w przypadku pozostałych imion zakonnych), tworzą więc unikalną klasę onimów; po trzecie – co wydaje się najważniejsze – stanowią zalążek całej grupy imion, które mają zyskać na znaczeniu w wiekach XX i XXI w wielu polskich zakonach, zyskując znacznie liczniejsze reprezentacje[11]. Jako ostatni argument przemawiający za opracowaniem tej stosunkowo nielicznej grupy należy wskazać, że są one mocno zakorzenione w świadomości społecznej i wpływają na

[10] Podaję skrócone nazwy zgromadzeń zakonnych, te, które funkcjonują w powszechnym obiegu, nie są nazwami oficjalnymi. Opis tych nazw został dokonany w artykule B. Warzechy pt. *Nazwy nieoficjalne żeńskich zgromadzeń zakonnych i ich członkiń w Polsce* („Język Polski", XCIII, 2013, s. 196–205).

[11] Potwierdzają to prowadzone przeze mnie badania nad imiennictwem zakonnym XX wieku (wyniki w opracowaniu).

recepcję imion zakonnych (badania przeprowadzone wśród internautów wskazują, że właśnie te antroponimy odbierane są jako „typowo zakonne”[12]) (Zmuda, 2019b).

Dla imion, które zostaną zaprezentowane poniżej, można wyprowadzić pochodzenie odapelatywne i czytelne znaczenie teologiczne, dla wielu z nich jednak można określić dwie motywacje. W przypadku motywacji odapelatywnej można wskazać jednocześnie świętego patronującego danemu imieniu. Nie ma wówczas absolutnej pewności, czy imię zostało nadane ze względu na znaczenie podstawy, czy ze względu na wzór osobowy, jednakże wiele wskazuje na prymat znaczenia w tych przypadkach (np. nadawanie w tym samym czasie w konkretnym domu zakonnym imion tylko odapelatywnych, zapiski w rękopisach zakonnych, w których można odnaleźć interpretację danego antroponimu itp., czy wreszcie potwierdzenia ze strony osób zakonnych[13]), a z całą pewnością można powiedzieć, że czytelność etymologiczna i wartość aksjologiczna tych imion była użytkownikom znana i miała wpływ na wybór danego onimu. Możliwe również, że niektórym z omawianych antroponimów przyświecała podwójna motywacja.

Uwzględniając powyższe zastrzeżenie, przeanalizujmy imiona zakonne, które mogły zostać nadane ze względu na znaczenie podstawy słowotwórczej (zaprezentowane zostaną według kolejności alfabetycznej):

Amata – (<*amare*; imię wystąpiło 2×: w XVII wieku 1× wizytki[14] i w XVIII wieku 1× wizytki) imię utworzone od łacińskiego czasownika *amare* ‘kochać’ i znaczy ‘ukochana, kochana’ (por. imię *Amat* – Fros i Sowa I, s. 135). Imię swoim znaczeniem nawiązuje do miłości Boga względem człowieka i ma ukierunkować kontemplację noszącej je zakonnicy właśnie na ten aspekt[15].

Ancilla – (<*ancilla*; imię wystąpiło 11×: w XVII wieku 6× karmelitanki bose, klaryski; w XVIII wieku 5× klaryski, karmelitanki bose) imię pochodzi od łac. *ancilla* ‘niewolnica, służąca, służebnica’ (zob. Zmuda, 2019a, s. 187). Imię ma

[12] Jako typowo zakonne odbierane są obok imion pochodzących od łacińskich apelatywów również imiona powstałe poprzez derywację paradygmatyczną od imion męskich, ale niewystępujące w nazewnictwie świeckim; utworzone od nazwy miejsc; powstałe od męskich przydomków lub nazwisk; powstałe od nazw symboli oraz powstałe od tytułów chrystologicznych (Zmuda, 2019b).

[13] Przeprowadziłam w ostatniej dekadzie kilka wywiadów dotyczących imiennictwa zakonnego z osobami zakonnymi, m.in. z s. M. Borkowską (klasztor benedyktynek w Staniątkach); z s. Małgorzatą (klasztor karmelitanek bosych na Wesołej w Krakowie); z s. Sylwią od Matki Pięknej Miłości (klasztor karmelitanek bosych w Zakopanem); z o. Michałem Swarzyńskim (klasztor karmelitów bosych Zamarte); z o. Jerzym Zielińskim (klasztor karmelitów bosych w Krakowie).

[14] Podawana będzie tylko nazwa zakonu, bez uszczegółowiania poszczególnych domów i miejscowości, badania bowiem pokazały, iż imiennictwo zakonne jest niezależne od czynników geograficznych (czynnikiem łączącym zbiory poszczególnych domów jest duchowość zakonu) (zob. Zmuda, 2019a, s. 181).

[15] Imię może mieć podwójną motywację, Kościół czci świętą Amatę z Asyżu (XIII wiek).

wskazywać wzór postawy, jaką zakonnica winna przyjąć wobec Boga[16]. (W spisie funkcjonuje także imię ***Mariancilla***, które jest złożeniem utworzonym od imienia *Maria* i omówionego łacińskiego apelatywu *ancilla*, to imię jednak motywowane jest z pewnością imieniem Matki Boskiej i można przypuszczać, że drugi człon również odnosi się do jej określenia samej siebie jako „służebnicy Pańskiej" – zob. Zmuda, 2019a, s. 206).

Benwenuta – (<*sia il benvenuto*, imię wystąpiło 1× w XIX wieku, dominikanki) imię może pochodzić od apelatywu używanego przy powitaniu *sia il benvenuto.* Imię to nadawane dziecku oznaczało przyjście na świat upragnionego potomka (Fros i Sowa I, s. 418). *Benwenuta* to imię w Polsce używane tylko w zakonach. W przestrzeni zakonnej imię to może nawiązywać do rozumienia wstąpienia do zakonu jako nowego życia[17].

Bona – (<*bona*, imię wystąpiło 1× w XVIII wieku) imię pochodzenia łacińskiego od *bona* 'dobra'; genetycznie cognomen (Fros i Sowa I, s. 482). Znaczenie imienia wskazuje na wartość, jaka ma przyświecać noszącej to imię zakonnicy[18].

Castitas – (<*castitas*, imię wystąpiło 1× w XVII wieku, klaryski) imię pochodzi od łacińskiego apelatywu *castitas* 'czystość, wstydliwość, dziewictwo, ubóstwo' (SŁ-P, s. 79) i jako imię zakonne nawiązuje do składanego przez zakonnice ślubu czystości.

Charitas – (<*caritas*, imię wystąpiło 22×: w XVII wieku – 10×; w XVIII wieku 12×; klaryski, bernardynki, benedyktynki) imię pochodzi od łac. wyrazu *caritas* 'miłość' (SŁ-P, s. 78). Znaczenie imienia wskazuje na wartość, jaka ma przyświecać noszącej je zakonnicy[19].

Consorta – (<*consorta*, imię wystąpiło 1× w XVII wieku w zakonie benedyktynek) imię pochodzi od łac. *consorta* 'małżonka' (ESŁŚ) i nawiązuje do teologicznego postrzegania ślubów zakonnych jako zaślubin z Chrystusem.

---

[16] Imieniu może patronować Matka Boska, która nazwała siebie służebnicą – za Wulgatą: „Ecce ego ancilla Domini" (por. Fros i Sowa 2004, s. 129).

[17] Imię może być w zakonie motywowane również imieniem błogosławionej Benwenuty Bojani (XIII wiek), dominikanki. Ponieważ imię zostało nadane w zakonie dominikanek, podwójna motywacja wydaje się bardzo prawdopodobna (gdyż tam z pewnością żywy był jej kult).

[18] Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że imię zostało nadane ze względu na znaczenie wyrazu podstawowego. „W Polsce znamy to imię jako należące do Bony Sforzy (1494–1557), żony Zygmunta I Starego, królowej Polski. Nigdy jednak, poza nieśmiałymi próbami w początkach XIX wieku, nie nadawano go polskim dziewczynkom" (Fros i Sowa I, s. 482). W Kościele kultem objęto Bonę z Pizy z XIII wieku, ale kult nie ma formalnego potwierdzenia.

[19] Fros i Sowa przy tym imieniu odsyłają do hasła Zofia i jej córki (Zofia i Wiara, Nadzieja i Miłość). Córki owe miały być męczennicami. „Najbardziej prawdopodobna jest hipoteza, która kult uosabianych cnót teologicznych, uznanych za męczennice, wyprowadza z błędnej, ale nierzadkiej w średniowiecznym Rzymie interpretacji katakumbowych inskrypcji" (Fros i Sowa I, s. 256).

Deodata **–** (<*Deus*, *dare*, imię wystąpiło 1× w XIX wieku, bernardynki) imię pochodzenia łacińskiego oznaczające ‘ofiarowana Bogu’ (por. *Deodat* – Fros i Sowa II, s. 26)[20]. Znaczenie imienia jako zakonnego w sposób bezpośredni potwierdza ofiarowanie życia Bogu (zarówno doczesnego – wstąpienie do zakonu, jak i duchowego – postawa oddania).

Dewota – (<*dewota*, imię wystąpiło 1× w XVIII wieku, benedyktynki) imię pochodzenia łacińskiego, genetycznie cognomen *Devotus*, powstałe od wyrazu pospolitego *devotus -a, -um* ‘wiernie oddany, wierny, posłuszny’. Chrześcijanie rozumieli je jako ‘oddany Bogu, pobożny’. W Polsce jako imię nie jest używane (por. Fros i Sowa II, s. 28). W zakonie jego funkcją jest zaakcentowanie oddania Bogu przez noszącą je zakonnicę[21].

Elekta – (<*electio*, imię wystąpiło 5×: w XVII wieku 1×, a w XVIII wieku 4×; zakony: benedyktynki, karmelitanki bose) imię utworzone od łac. wyrazu *electio* ‘wybór’, można tłumaczyć jako Wybrana (‘wybrana przez Boga, wybrana do służby Bogu, wybrana do życia zakonnego’ itp.), i to znaczenie stało się motywacją do nadania zakonnicy tego imienia (zob. Zmuda, 2019a, s. 194).

Exsuperia – (<*ex superia*, imię wystąpiło 1× w XVII wieku, bernardynki) imię pochodzenia łacińskiego może być tłumaczone jako ‘dana z góry, pochodząca z góry’, przy czym góra użyta jest tu w znaczeniu symbolicznym. W języku religijnym góra ma pozytywne wartościowanie, które ma źródło w Biblii (por. Lurker 1989, s. 62).

Fides – (<*fides*, imię wystąpiło 1× w XVIII wieku, dominikanki) pochodzi od łacińskiego apelatywu *fides* ‘wiara, zaufanie, ufność’ (SŁ-P, s. 212). Znaczenie teologiczne imienia zakonnego *Fides* odsyła do najważniejszej kwestii religijnej – wiary.

Fortunata – (<*fortunata*, imię wystąpiło 3×: w XVII wieku 1× i 2× w XVIII wieku, zakony: karmelitanki dawnej obserwancji, benedyktynki, bernardynki) imię żeńskie pochodzenia łacińskiego; pierwotnie funkcjonowało prawdopodobnie jako cognomen od przymiotnika *fortunata* ‘szczęśliwa, błoga, bogata’” (Fros i Sowa II, s. 354) i wydaje się, że jako imię zakonne może bezpośrednio odsyłać właśnie do tego znaczenia[22].

Generosa – (<*generosa*, imię wystąpiło 1× w XVIII wieku, bernardynki) imię pochodzi od łacińskiego apelatywu *generosus -a -um* ‘wielkoduszny, szlachetny,

---

[20] W Polsce znane, ale rzadkie męskie Deodat. Również brak świętej Deodaty, Kościół wymienia Deodata, założyciela Saint-Die (z VII wieku).

[21] Również w tym przypadku można wskazać podwójną motywację. Kościół czci męczennicę korsykańską o tym imieniu.

[22] Imię może mieć jednak podwójną motywację. W Kościele czczona jest Fortunata, męczennica z Cezarei Palestyńskiej.

szlachetnie urodzony' (SŁ-P, s. 224) i jako imię zakonne wskazuje na cnotę, jaką nosząca je zakonnica winna w sobie rozwijać[23].

Humiliana – (<*humilis*, imię wystąpiło 5×: w XVII wieku 2× i w XVIII wieku 3×; zakony: klaryski, bernardynki) imię pochodzenia łacińskiego, pierwotnie cognomen, którego podstawę stanowi wyraz pospolity *humilis -e* 'niski, mały, pokorny' (Fros i Sowa III, s. 104). Jako imię zakonne ma wskazywać cel osiągnięcia jednej z ważniejszych cnót poważanych w zakonie.

Humilitas – (<*humilitas,* imię wystąpiło 7×: w XVII wieku 5× i w XVIII 2×; zakony: klaryski, dominikanki, bernardynki, benedyktynki) imię pochodzenia łacińskiego, wywodzące się od wyrazu pospolitego *humilitas* 'pokora, uniżenie się'. „Wydaje się, że powstało w kręgach zakonnych, w których pokora stanowiła jeden z filarów życia wspólnotowego. W Polsce poza zakonami żeńskimi nie używane" (Fros i Sowa III, s. 105)[24].

Illuminata (<*lumen,* imię wystąpiło 5×: w XVIII wieku, benedyktynki) imię jako zakonne pochodzi od łacińskiego apelatywu *lumen* 'światło, pochodnia, świeca' (Fros i Sowa podają, że żeńskie *Illuminata* pochodzi od *Illuminat* (Illuminat to imię pochodzenia łacińskiego, genetycznie cognomen *Illuminatus* 'oświecony', w Polsce przede wszystkim funkcjonuje jako zakonne) (Fros i Sowa, III, s. 130)[25].

Konsolata – (<*consolatio*, imię wystąpiło 3× w XVIII wieku; zakony: benedyktynki, karmelitanki bose) imię utworzone od łacińskiego wyrazu *consolatio* 'pocieszenie'. Imię to nawiązuje do tytułu Matki Boskiej Pocieszenia, której liturgiczne wspomnienie przypada na 7 października (por. Zmuda, 2019a, s. 79; Tronina, 2008, s. 297).

Korona – (<*corona*, imię wystąpiło 1× w zakonie benedyktynek) „jest to cognomen pochodzenia łacińskiego, od słowa *corona* 'wieniec, korona', zapożyczonego z greckiego *korone.* W Rzymie był ród *Coronae*, który wywodził się od przodków etruskich. W Polsce jako imię nie używane" (Fros i Sowa III, s. 526)[26]. Jako imię zakonne nawiązuje do teologicznej prawdy eschatologicznej o współpanowaniu z Bogiem.

Krescenta – (<*crescens*, imię wystąpiło 1× w XVIII wieku, bernardynki) imię to, podobnie jak Krescencja, jest pochodzenia łacińskiego, genetycznie żeński odpowiednik męskiego Crescentius, od Crescens (ten od wyrazu pospolitego *crescens -tis* 'rosnący, wyrastający, rozkwitający', Fros i Sowa III, s. 531–533), jako imię

[23] Szukając innej motywacji, można wskazać na postać noszącą to imię, Generozę, męczennicę scylitańską.

[24] W Kościele czci się Humilitas z Faenzy (XIII wiek).

[25] Imię może mieć podwójną motywację – Illuminata z Todi (nie wiadomo, kiedy żyła, pierwsze informacje o niej są z IX wieku).

[26] Imię może mieć podwójną motywację, Kościół czci bowiem męczennicę z Syrii o tym imieniu, jednakże fakt, iż zostało nadane w tym samym czasie jak imiona: *Illuminata*, *Humilitas*, *Sapiencja*, *Elekta* czy *Liberata* pozwala interpretować motywację nadania tego imienia bardziej symbolicznie niż tylko poprzez wskazanie wzoru osobowego do naśladowania.

zakonne nawiązuje treścią do interpretacji życia zakonnego jako możliwości „wzrastania duchowego”[27].

Liberata – (<*libero*, imię wystąpiło 2× w XVIII wieku; zakony: benedyktynki, augustianki) imię pochodzenia łacińskiego, genetycznie żeńska forma rzymskiego cognomen *Liberatus* (od czasownika *libero*, *-are* ‘uwolnić, wyzwolić’) (Fros i Sowa III, s. 617). Jako imię zakonne nawiązuje do teologicznych rozważań dotyczących duchowego wyzwolenia w Chrystusie i na ten aspekt ma kierować kontemplację noszącej je zakonnicy[28].

Lumina – (<*lumen*; imię wystąpiło 1× w XVIII wieku, benedyktynki) imię pochodzące od łacińskiego wyrazu *lumen* ‘światło, pochodnia, świeca’ i jako imię zakonne nawiązuje do chrześcijańskiej symboliki światła jako atrybutu Boga (por. Lurker 1989, s. 237–238), można także interpretować je jako wskazanie na zakonnicę, która staje się w zakonie „pochodnią/świecą”.

Obediencja – (<*oboedientia*, imię wystąpiło 4×: w XVII wieku 3× i w XVIII wieku 1×, klaryski) imię pochodzi od wyrazu łacińskiego *oboedientia* ‘posłuszenstwo’ (SŁ-P, s. 334) i jako imię zakonne odsyła do składanego przez zakonnice ślubu posłuszeństwa.

Ozanna – (<*hoszi anna*>*hosanna/osanna*, imię wystąpiło 1× w XVII wieku, w zakonie benedyktynek) imię pochodzi z hebrajskiego przez język łaciński, wywodzi się z okrzyku *hoszi anna*, łac. *hosanna*, *osanna* i oznacza ‘daj zbawienie’, jako zakonne[29] może być interpretowane jako swoista modlitwa błagalna.

Pacjencja – (<*patientia*, imię wystąpiło 2× w XVII wieku w zakonach klarysek i bernardynek) imię utworzone od łacińskiego apelatywu *patientia* ‘cierpliwość, uległość, wytrzymałość, wytrwałość, zahartowanie’ (SŁ-P, s. 354) jego znaczenie jako imienia zakonnego nawiązuje do cnót, jakie winny w sobie wykreować zakonnice.

Paupertas – (<*paupertas*, imię wystąpiło 2× w XVII wieku; w zakonie klarysek) imię wywodzi się od łacińskiego apelatywu *paupertas* ‘ubóstwo, bieda’ (SŁ-P, s. 355). Jako imię zakonne – ponieważ wystąpiło tylko w zakonie klarysek – można uznać, że odnosi się do podstawowej cnoty propagowanej przez św. Franciszka z Asyżu, a potem przez św. Klarę.

Restytuta – (<*restitutus*, imię wystąpiło 1× w XVIII wieku u benedyktynek) imię pochodzenia łacińskiego, w zakonie najprawdopodobniej utworzone bezpośrednio od wyrazu apelatywnego *restitutus* ‘odnowiony, odzyskany, przywrócony

---

[27] Imię może mieć podwójną motywację – Krescencja, dziewica paryska (niewiele o niej wiemy); Krescencja Hoss z XVII wieku. Jednakże podobnie jak w przypadku imienia *Korona*, imię to zostało nadane w tym samym czasie co takie imiona, jak: *Humilitas*, *Sapiencja*, *Generosa*, *Restytuta*, co pozwala na interpretację genezy jako odapelatywnej tego imienia zakonnego.

[28] Imię może mieć podwójną motywację, w Kościele czczona jest św. Liberata z VI wieku.

[29] Imię to w Polsce poświadczone jako Ożanna.

do dawnych praw' przez co nawiązujące do interpretowania w zakonie wstąpienia za klauzurę, jako przemiany i odnowienia życia itp. (zwykle imię traktowane jako żeński odpowiednik imienia *Restytut* [Fros i Sowa V, s. 62])[30].

Sapiencja – (<*sapientia*, imię wystąpiło 3×: w XVIII wieku; w zakonie benedyktynek) imię pochodzi od łac. apelatywu *sapientia* 'mądrość, roztropność' (SŁ-P, s. 445), jako imię zakonne nawiązuje do przymiotu Boga, który w interpretacji katolickiej udziela swej mądrości wiernym.

Wiktyma – (<*victima*, imię wystąpiło 1× w XIX wieku w zakonie karmelitanek bosych) imię utworzone od łac. *victima* 'ofiara' i motywowane jest znaczeniem łacińskiego apelatywu, od którego pochodzi. „Wskazuje z jednej strony na to, iż zakonnica składa swe życie w ofierze Chrystusowi, z drugiej na ofiarę Chrystusa, którą poniósł on dla człowieka" (Zmuda, 2019a, s. 79).

Wilgefortis – (<*virgo, fortis*, imię wystąpiło 1×, w XVIII wieku w zakonie bernardynek) „imię pochodzenia łacińskiego, z określenia *virgo fortis* 'dziewica mężna, niezłomna', będącego epitetem legendarnej córki władcy portugalskiego, ukrzyżowanej z powodu wierności wierze chrześcijańskiej i obrony dziewictwa" (Fros i Sowa VI, s. 125). Imię to jako zakonne może mieć więc podwójną motywację.

Jak wynika z analizy, źródłem omówionych imion odapelatywnych jest przede wszystkim język łaciński, czyli język Kościoła, a jeśli spojrzeć na znaczenie leksykalne wyrazów stanowiących podstawę do nadania imion, to wszystkie – w znaczeniu dosłownym lub przenośnym – mieszczą się w polu znaczeniowym, które umownie można nazwać AKSJOLOGIĄ ŻYCIA ZAKONNEGO[31]. Na tę aksjologię składają się takie wartości, jak:

– MIŁOŚĆ (do Boga, do człowieka, Boga do człowieka), np. *Amata*, *Charitas*, tu również miłość oblubieńcza, małżeńska, bezgraniczne ofiarowanie/oddanie siebie Bogu itp. (*Consorta*, *Deodata*, *Dewota*), z tą wartością pośrednio wiąże się również zakonne rozumienie wybrania przez Boga do bycia zakonnicą, oświecenie, powołanie do nowego życia (co znajduje odbicie w takich imionach jak: *Elekta*, *Exsuperia*, *Illuminata*, *Lumina*, *Korona*, *Krescenta*);

– POKORA i SŁUŻBA, ofiara z siebie (*Humiliana*, *Humilitas*, *Ancilla*, *Pacjencja*, *Wiktyma*);

– CZYSTOŚĆ (*Castitas*, *Wilgefortis*);

---

[30] Imię może mieć także podwójną motywację – Restytuta, męczennica z Bizerty, Restytuta, matka Euzebiusza z Vercelli.

[31] W tym polu semantycznym będą mieściły się nazwy wyznawanych wartości, cnoty zakonne, przymioty Boga, prawdy wiary czy zagadnienia teologiczne objęte w zakonie wiarą. Na temat metodologii pól semantycznych w badaniach onimów zob. np. H. Górny (2003, s. 231–239).

– WOLNOŚĆ (rozumiana jako wolność od grzechu, odnowienie, wyzwolenie) (*Liberata*, *Restytuta*);

– w pojedynczych jednostkach znajdziemy odbicie również wartości takich jak: DOBRO (*Bona*); WIARA (*Fides*); SZCZĘŚCIE (*Fortunata*); MĄDROŚĆ (*Sapientia*); POSŁUSZEŃSTWO (*Obediencja*); UBÓSTWO (*Paupertas*); WIELKODUSZNOŚĆ (*Generosa*) i POCIESZENIE (*Konsolata*).

Aksjologia życia zakonnego utrwalona w imionach odapelatywnych oscyluje głównie wokół wartości transcendentnych (uwzględniając chociażby obiekt, ku któremu kierowane są wartości i postawy), w mniejszym zakresie wartości humanistycznych.

Przełożona, wybierając imię i nadając je nowicjuszce, kieruje się właśnie tym określonym systemem wartości, przekazując (nakazując) go osobie nazywanej. Jak podkreślała A. Cieślikowa: „z rodzaju kreacji i wyboru nazw możemy odczytać hierarchię wartości człowieka". Określona wartość wskazana w imieniu staje się przedmiotem kontemplacji przez całe życie zakonnicy.

Większość odapelatywnych imion zakonnych ma małą liczbę poświadczeń, jeśli uwzględni się ilość przeanalizowanego materiału. Aż 15 z nich to *hapax legomena*, utworzone i nadane tylko 1×. Pozostałe mają od 2 do 5 nadań (5× nadano imiona *Elekta*, *Humiliana*, *Illuminata*), wyjątek stanowią imiona: *Charitas* – 22 nadania w 3 różnych zakonach, *Ancilla* – 11 nadań w 2 różnych zakonach oraz *Humilitas* – 7 nadań w 3 różnych zakonach. Co również nasuwa wniosek, że miłość i pokora stanowią najważniejsze odnośne wartości, których odbicie można znaleźć w warstwie antroponimicznej. Analizując liczbę nadań, należy także pamiętać, że w wielu domach zakonnych obowiązuje zasada nienadawania dwóm siostrom tego samego imienia.

Powyższa analiza otwiera także pole do dalszych badań. Nasuwa się potrzeba spojrzenia na zbiory imion zakonnych w aspekcie porównawczym, zestawiając zbiór polskich onimów zakonnych z nadanymi w klasztorach mieszczących się poza granicami Polski. Badania pilotażowe pokazują, że imiona odapelatywne będą wspólnym zbiorem, warto jednak byłoby poszerzyć to pole badań.

Podsumowując przeprowadzone analizy, należy potwierdzić, iż grupa odapelatywnych imion zakonnych jest niezwykle istotna w tym zbiorze antroponimów, ale i specyficzna (i ze względu na liczbę poświadczeń, i ze względu na szczególną realizację funkcji symbolicznej). Omówione imiona świadczą o wyjątkowości i specyfice imiennictwa zakonnego, mimo iż jest ich znacznie mniej niż tych, które wybierane są ze zbioru istniejących onimów. To właśnie ta grupa imion potwierdza także otwartość grupy antroponimów zakonnych (kreacja nowych jednostek od apelatywów łacińskich pozwala na ciągłe poszerzanie onomastykonu zakonnego). Imiona odapelatywne nie mają swoich wariantów hipokorystycznych, co podkreśla powagę

i szacunek do powołania odbity w imieniu[32]. Imiona te ściśle przynależą do grupy społecznej, w której powstały i w większości nie wychodzą poza nią. Potwierdzenie znajdują tu słowa S. Sochackiej, która, pisząc o imionach zakonnych, podkreślała, że „świadczą o kulturze duchowej, umysłowej i religijnej. Pod względem ideowym są zorientowane na kulturę chrześcijańską. Kumulują w sobie najwyższe wartości chrześcijańskie (kult Boga i świętych), **personifikują zasady wiary**" (Sochacka 2003, s. 253; pokreślenie N.A.).

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

Borkowska, Małgorzata. (2004–2008). *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*. *T. 1–3*. Warszawa: Wydawnictwo DiG.

Fros, Henryk, Sowa, Franciszek. (2004–2007). *Księga imion i świętych*. *T. 1–6*. Kraków: WAM.

Górny, Halszka. (2003). Badania apelatywów antroponimicznych metodą pól semantycznych. W: Maria Biolik (red.), *Metodologia badań onomastycznych* (s. 231–239). Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Lurker, Manfred. (1989). *Słownik obrazów i symboli biblijnych.* Poznań: Pallotinum.

Malec, Maria. (2001). *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*. Kraków: DWN.

Malec, Maria. (2004). Nazwy osobowe – ich rodzaje, pochodzenie i funkcje. W: Robert Mrózek (red.), *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej* (s. 47–63). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Kazimierz, Kumaniecki (oprac.). (1990). *Słownik Łacińsko-Polski (SŁ-P).* Warszawa: PWN.

Sochacka, Stanisława. (2001). Uwarunkowania kulturowo-religijne nadawania imion w zgromadzeniach zakonnych (na przykładzie Śląska). *Studia Śląskie*, *60*, s. 113–128.

Sochacka, Stanisława. (2003). Imiennictwo żeńskich zgromadzeń zakonnych. W: Maria. Biolik (red.), *Metodologia badań onomastycznych* (s. 245–254). Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.

Szewczyk, Łucja Maria. (2000). Kultowe i kulturowe znaczenie imiennictwa wybranych polskich zakonów żeńskich (na przykładzie imion sióstr franciszkanek). W: Ewa Woźniak (red.), *Inspiracje chrześcijańskie w kulturze Europy* (s. 429–444). Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie.

Warzecha, Beata. (2013). Nazwy nieoficjalne żeńskich zgromadzeń zakonnych i ich członkiń w Polsce. *Język Polski*, *43*, s. 196–205.

Zmuda, Ewa. (2019a). *Imiona zakonne karmelitanek bosych (od XVII do pierwszej połowy XX w.)*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

Zmuda, Ewa. (2019b). The Reception of Religious Names in Internet Users' Comments. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio FF, Philologiae*, *37*, *2*, s. 109–120.

Zmuda, Ewa. (2021). *Imiona zakonne Karmelitów Bosych (od XVII do XX w.).* Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

Data zgłoszenia artykułu: 15.04.2024
Data zakwalifikowania do druku: 8.11.2024

[32] W przypadku imion zakonnych w ogóle nie stosuje się wariantów hipokorystycznych, jest to niezalecane, jednakże potencjalnie odnośnie do imion wybranych z onomastykonu ogólnego zdrobnienia ich istnieją w przestrzeni komunikacyjnej i mogą zafunkcjonować w zakonie.